

MĂRTURII ALE TORTIONARILOR COMUNIȘTI

Testimonies of Communist Torturers

Drd. Hristina E. POPA
Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș

Abstract: This study analyzes two books which reveal the atrocities of communist adepts. Am fost torționar by Ioan Chertiție and Pseudomemoriile unui general de Securitate by Evghenie Tănase. Those works present two subjective points of view: the torturers opinions. Those non-fictional books reveal the thoughts and actions of the communism's employers. They wrote those memoirs for explain themselves, to understand their own actions, to forgive themselves and to liberate their souls from the pressure of their sins.

Keywords: communism, memoirs, non-fictional books, subjective point of view, the torturers.

De-a lungul istoriei au existat structuri statale care au avut mijloace bine organizate pentru a se apăra împotriva potențialilor dușmani interni, a celor care încearcă să modifice societatea și regulile sale. Astfel, statele au făcut tot posibilul pentru a se apăra de indivizii sau grupările care puteau atenta la bunul mers al regimului politic instaurat. Represiunea politică a existat din cele mai vechi timpuri și a apelat la metode precum închisoarea, tortura, condamnarea la moarte, lagărul de muncă sau domiciliul forțat. De asemenea, prin aplicarea acestor pedepse s-a încercat suprimarea din fașă, prin frica răspândită, a oricăror tentative de rebeliune. Deținuții ajunși în închisoare datorită ideilor politice care nu se pliau cu cele ale Partidului Comunist care s-a instaurat în România începând cu 1944 au resimțit din plin torturile aplicate în întunericul beciurilor comuniste. Ei au avut de-a face cu ofițeri ai Siguranței, devenită ulterior Securitate, care erau însărcinați cu urmărirea și raportarea activității lor anticomuniste; apoi „dușmanii poporului” (cum au fost numiți cei care se opuneau regimului totalitar) erau arestați inopinat și cât mai discret cu putință deoarece toate acțiunile Securității aveau loc sub pecetea secretului de stat. Bernadette Morand analizează impactul arestării asupra individului: „Arestarea are totodată, bruschețea unui accident. Ea este un traumatism, comparabil cu descoperirea unei boli grave, cu moartea unui prieten drag. Ea are un caracter inevitabil și definitiv, când riscul, care nu mai e o ipoteză, devine o realitate căreia trebuie să se adapteze. Și această realitate nu seamănă deloc cu

ceea ce și-au imaginat ei.”¹ După arestare urmează interogatoriul, inserat cu amenințări, torturi, presiune psihică. Fiecare anchetator încearcă să afle totul de la deținuți, chiar și cele mai intime gânduri ale lor. După ancheta care poate dura chiar și luni întregi, deținutul participă la un proces înscenat, care prezintă probele (false, de multe ori) de care are nevoie regimul represiv pentru a pronunța o sentință cât mai grea. În cazurile deținuților politici, sentințele erau cunoscute de regim înainte de a avea loc procesul.

Pe toată durata anchetei, a procesului și a executării pedepsei, condamnatul este păzit de gardieni. De la arestare și până la iesirea din detenție, gardianul este cel care veghează și supravehează activitatea pușcărișului. Astfel, gardianul devine stăpân peste viața celor din celule, un Hades al pușcăriilor întunecoase.

După căderea comunismului, reprezentanții sistemului totalitar (anchetatori, gardieni, călăi) au încercat să evite să vorbească despre activitatea lor, invocând scuza secretului de stat. Puțini reprezentanți ai regimului comunist român care au făcut parte dintre torționarii ce au chinat fizic și psihic „dușmanii poporului” au curajul de a recunoaște, chiar și numai în fața propriei conștiințe, că au fost „bad guys”, au fost demoni cu chip de om care au distrus atâtea vieți din dorința de a fi de partea celor redevabili și a se simți, astfel, și ei la fel de puternici. Ioan Chertiție, fost gardian al închisorii din Baia Mare până în iulie 1992, recunoaște însă și povestește aproape tot în *Am fost torționar. Confesiunile unui gardian*, Editura Ștefan, București, 2011, ediția a treia. Această ediție conține în plus față de precedentele, explicarea unei întâmplări (interpretabile) cu o deținută medic, prezentarea relației dintre el și căpitanul Cernea (ofițer de contrainformații) și introducerea unor pagini despre Toader Ștețca, fost primar în Săpânța și deținut politic post-decembrist.

Autorului i-a trebuit curaj pentru a-și recunoaște și a-și ierta atrocitățile săvârșite în interiorul pușcăriei, folosind scrisul cu scop cathartic, după cum susține în Argumentul cărții: „Spovedania publică făcută în scris, fără pretenții literare, mi-a eliberat pentru moment sufletul împovărat de căință sinceră.”² Prin dezvăluirile făcute aici, el aduce în conștiința publicului un alt punct de vedere: cel al reprezentantului sistemului opresiv; lectorii erau obișnuiți doar cu dezvăluirile foștilor deținuți, doar cu memorialistica victimelor; iată că acum, prin scrierea lui Ioan Chertiție, suntem introduși în lumea detenției prin ușa celeilalte taberi: cea a gardienilor, a

¹ Bernadette Morand, *Les écrits des prisonniers politiques*, Presses Universitaires de France, 1976

² Ioan Chertiție, *Am fost torționar. Confesiunile unui gardian*, Editura Ștefan, București, 2011, p. 7

celor care au putere nelimitată asupra pușcăriașilor. Miron Manega scrie în deschiderea volumului că „Ioan Chertiție este primul (și, deocamdată, singurul) torționar care a făcut mărturisiri complete despre adevărul închisorilor comuniste, fără să-și menajeze și fără să-și retușeze propriul portret de fost gardian, în acel lăcaș al terorii.”³ De asemenea, acesta susține, pe bună dreptate, că spovedania lui Chertiție „are toate ingredientele unei ficțiuni neverosimile. În primul rând prin cruzimea adevărilor mărturisite, care frizează fantasticul cel mai grotesc. În al doilea rând, pentru că e scrisă de un fost plutonier de penitenciar, ceea ce creează din start suspiciuni asupra întregului demers: cum să fie un milițian în stare să scrie o carte când, se știe, milițienii abia știu să se iscălească? E clar, - vor zice unii (alții chiar au zis-o) – i-a scris-o altul! În al treilea rând, cum să aibă cineva, care a fost în sistem, curajul să divulge, cu subiect și predicat TOATE ororile din interiorul acestui sistem, din care torționarii n-au dispărut după 1989 și unde cruzimea era învățată și exersată la locul de muncă?”⁴

Cartea debutează cu imaginea tânărului Chertiție, angajat al pușcăriei din Baia Mare care-și amintește impactul pe care l-a avut deschiderea penitenciarului din apropierea casei sale asupra curiozității lui de copil: „În fiecare dimineață, pe lângă cireșul de la fereastra copilăriei, zăream sârma ghimpată a gardului împrejmuitor, străjuit de tăblițe avertizatoare, pe care scria cu litere mari de tipar, parcă anume să le poată citi și copilul care eram: «ZONĂ INTERZISĂ». Fascinante cuvinte la vârsta aceea!”⁵ Și iată că la maturitate a reușit să pătrundă dincolo de zidurile misterioase ale închisorii în calitate de reprezentant al sistemului opresiv, la început uman și milos:

„Tovarășul plutonier s-a apropiat de mine și, cu un aer de superioritate, mi-a spus zâmbind:

- Ai văzut cum se lucrează cu bandiții? Toți sunt niște bagabonzi parșivi, niște jigodii fără pereche. Hai, du-te acum și freacă-i și tu un pic pe escrocii ăștia. Nu vezi cum se uită la noi hahalerele?

Un val de emoție mi-a inundat întreaga ființă. O pedeapsă mai grea nici nu puteam să primesc. Nu înțelegeam de ce mă obliga să procedez ca el. Ba, mai mult decât atât, eram încă

³ Miron Manega, *Cronica unui Alcatraz românesc*, în cartea lui Ioan Chertiție, *Am fost torționar. Confesiunile unui gardian*, Editura Ștefan, București, 2011, p.6

⁴ Miron Manega, *Cronica unui Alcatraz românesc*, în cartea lui Ioan Chertiție, *Am fost torționar. Confesiunile unui gardian*, Editura Ștefan, București, 2011, p. 5

⁵ Ioan Chertiție, *Am fost torționar. Confesiunile unui gardian*, Editura Ștefan, București, 2011, p. 11

prea timid ca să dau comenzi deținuților. Văzându-mi ezitarea, dar mai ales privirea care cerșea înțelegere, plutonierul Șchiopu m-a apostrofat:

- Ți-e teamă de ei, hai? Sau te pomenești că ți-e milă? Înseamnă că ești slab, măi, băiete. Dacă ți-e frică de hoți ești paralel cu meseria asta. De ce nu vrei să faci instrucție cu ei?

- Pentru că eu nu știu să dau comenzi așa ca dumneavoastră, i-am răspuns, cu timiditate.”⁶

După primele luni de ezitare în a-și arăta cruzimea față de deținuți, gardianul timid de la început s-a transformat într-unul sadic și răzbunător, gata să-și arate superioritatea și invincibilitatea:

„Așa cum stăteam nehotărât, deodată mi-au venit în minte frazele mentorului meu, plutonierul Șchiopu, care-mi explicase, în curtea de plimbare, pe un ton prietenesc, după ce auzise cât sunt de exigent pe secție: «Băiete, să știi de la mine că acela nu-i supraveghetor care nu știe să bată cu bastonul. Numai așa îți vor știi hoții de frică!»

- Ridică-te! îi ordon deținutului, în timp ce iau bastonul agățat de robinetul caloriferului.

Spre surprinderea mea, văd că Rostaș mă aștepta deja cu palma dreaptă întinsă. Simt cum un val de emoție îmi inundă întreaga ființă. Era pentru întâia oară când foloseam «negrocalminul», cum îi spunea adjutantul Spânu. Ca să nu observe deținutul că îmi tremură mâinile, controlez tacticos flexibilitatea bastonului, în care se simțea sârma de oțel din interior. Înghit de câteva ori în sec (...).

Îl privesc pe bandit cu ochii injectați de ură. Ridic «negrocalminul» până la nivelul umerilor și lovesc cu sete palma dreaptă care aștepta întinsă. Un zgomot ciudat a răsunat în întreaga încăpere.”⁷

Ioan Chertiție își deapănă firul amintirilor cu sinceritate și imparțialitate. Întâmplările sunt relatate detaliat, ca și cum timpul nu ar fi alterat nicio trăire, niciun gând, nicio acțiune. Torționarul n-a putut uita atrocitățile săvârșite datorită cruzimii lor și a impactului pe care l-au avut chiar și asupra sa. Detașarea cu care narează are rolul de a-l pedepsi pe gardianul zelos din trecut. Chertiție încearcă prin spovedania sa publică o autopedepsire tardivă; el nu se scuză, nu caută motive care să-l disculpe, ci, dimpotrivă, este dur și imparțial, se biciuiește cu frazele și vorbele care nu conțin nicio urmă de milă sau iertare. Dacă în trecut el a fost torționarul deținuților, acum scrisului său îi revine rolul punitiv.

⁶ Idem, p. 15

⁷ Ioan Chertiție, Am fost torționar. Confesiunile unui gardian, Editura Ștefan, București, 2011, pp. 36-37

Rememorarea lui cuprinde relatarea detaliată a cruzimilor săvârșite între pereții muți ai închisorii în care „Pândeam momentul prielnic ca să-mi revărs lava mâniei peste acești parșivi care au vrut să mă alunge din colțișorul de Rai pe care mi-l făurisem pe secția a patra.”⁸ Relatarea fostului torționar este plină de sinceritate și detașare; el încearcă să prezinte într-un mod obiectiv trăirile care le simțea în momentul în care pășea pe secție, împărăția sa, și puterea nelimitată pe care o avea asupra destinului bieților pușcăriși deoarece se simțea fericit „pentru că mă urau deținuții, ceea ce însemna că se tem de mine. Fericit pentru că eram stăpân peste destinele lor”⁹

Gardienii încercau să se perfecționeze într-ale torturii, fiind o oarecare rivalitate între cine deține titlul de „tiranul” închisorii, practicând „pescuitul de borfași”, „concursul de atletism” (concurs inventat chiar de Ioan Chertiție) la care participau doi deținuți care „aveau lanțuri la picioare, de trei ori mai grele decât cele obișnuite, confecționate special pentru o asemenea probă.”¹⁰ Pentru că nu-l mulțumea doar concursul pe gardianul Chertiție el îi obliga apoi să facă „genuflexiuni cu partenerul în spate”. Excesele fizice îi făceau pe deținuți să cadă „leșinați în mijlocul curții și de-abia atunci aveam o satisfacție posibil asemănătoare cu aceea a femeii care ajunge, în sfârșit, la orgasm.”¹¹ Aceste umilințe la care-i supunea pe „bandiți” l-au făcut să afirme cu mândrie că devenise „un adevărat profesionist al durerii, torturii și umilinței. O brută mârșavă, un sadic fără pereche lipsit de orice sentiment uman.”¹²

Regăsirea, peste ani, a lui Dumnezeu, înlăturarea sa de la penitenciar, precum și greutățile vieții postcomuniste nu i-au adus uitarea propriilor fapte lui Ioan Chertiție, dar i-au adus hotărârea asumării acțiunilor sale. Privirea retrospectivă aruncată de maturul Chertiție asupra junelui Chertiție este critică, detașată, neiertătoare, încercând pedepsirea celui din urmă prin relatarea cât mai obiectivă și detaliată a tuturor acțiunilor pline de brutalitate și agresiune savârșite de tânărul gardian. Scrierea este fluidă, curată, simplă și presărată cu figuri de stil prin care un lector mai experimentat poate intui uneori încercarea prea evidentă de a-i da acestei cărți de o importantă valoare documentară și o valoare estetică. Introspecția este punctul forte al acestei spovedanii literare prin care cititorul pătrunde în locurile ferecate ale sufletului și minții unui fost torționar comunist.

⁸ Idem, p. 46

⁹ Idem, p.46

¹⁰ Ioan Chertiție, Am fost torționar. Confesiunile unui gardian, Editura Ștefan, București, 2011, p. 49

¹¹ Idem, p. 49

¹² Idem, p. 48

Dacă scrierea lui Ioan Chertiție este realizată pentru publicare, autorul dorind să fie cunoscut tot trecutul său, memoriile locotenentului în rezervă Evghenie Tănase (Ionțiu) din București au fost selectate din Arhiva Securității și publicate de cercetătorii Cristina Anisescu și Silviu B. Moldovan în cartea *Pseudomemiile unui general de Securitate* (Editura Humanitas, București, 2007), care conține, pe lângă textul integral al *Notei cu memorii de la gen. lt. Evghenie Tănase* și alte documente care prezintă cariera și exemple ale activităților generalului Evghenie, precum și studii introductive și note aparținând celor doi cercetători. Cartea a apărut sub sigla Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității și urmărește cercetarea documentelor Securității „nu numai pentru reformularea istorică în direcția recuperării trecutului prin studiul «realităților», ci mai ales pentru decodificarea enunțurilor aferente, ca produse ale gândirii individuale și colective.”¹³

„Pseudomemiile” generalului Securității debutează meditativ: „În viața unui om apar momente cruciale, momente ce pot marca uneori un început iar alteori un sfârșit al unei anumite activități sau al unei pasiuni.”¹⁴ Așadar, regretul este cel care-și face simțită prezența, dar nu regretul acțiunilor comise, ci al pierderii poziției privilegiate deoarece „*finele lunii februarie 1968*”¹⁵ a reprezentat tocmai un asemenea moment crucial: despartirea după peste 17 ani de muncă în aparatul de Securitate, de această activitate, de oameni cu care am trăit și am luptat împreună.”¹⁶ Autorul începe „cu sfârșitul”, cu retragerea lui din cadrul Securității, cu pensionarea de boală la vârsta de 45 de ani.

În continuare, el își motivează opțiunea scrierii amintirilor sale: „am fost solicitat de către conducerea Consiliului Securității Statului să-mi împărtășesc în scris experiența – bogată, așa cum au apreciat-o cei competenți – celor care activează în continuare în aparatul de Securitate.”¹⁷ Apoi urmează, diacronic, relatarea background-ului social și familial în care s-a născut și prezentarea biografiei sale, într-un limbaj pertinent, atent ales, cu inserări de expresii de doctrină comunistă, lipsindu-i spontaneitatea și simțindu-se o umbră de timiditate, teamă, precum și lipsă de vitalitate.

¹³ Studiu introductiv de Cristina Anisescu în *Pseudomemiile unui general de Securitate*, Editura Humanitas, București, 2007, p. 9

¹⁴ *Pseudomemiile unui general de Securitate*, Editura Humanitas, București, 2007, p. 153

¹⁵ Toate citatele sunt preluate fără nicio modificare din cartea publicată

¹⁶ *Pseudomemiile unui general de Securitate*, Editura Humanitas, București, 2007, p. 153

¹⁷ *Idem*, p. 156

Evghenie Tănase s-a născut în 1923 într-o familie de muncitori, în București, unde „am învățat meseria de cazangiu și paralel cu învățarea meseriei pe lângă cele 5 clase primare am urmat și cursurile școlii serale de ucenici cu o durată de trei ani.”¹⁸ Din octombrie 1938 devine muncitor al Uzinei «Malaxa», iar din 1941 face parte din UTC. În 1950 devine „șef de secție M.A.I. în Secția administrația-politică a C.C. al P.C.R.”¹⁹ În 1948 urmează școala de partid de șase luni „și apoi Universitatea serală de marxism-leninism de pe lângă C.C. al C.C.R., absolvită în anul 1953. (...) Abia în 1965 și oarecum pe ascuns, am reușit să termin la fără frecvență școala medie și facultatea de drept, sacrificându-mi în acești ani tot timpul meu liber, (...) deoarece ministrul nu accepta acest lucru.”²⁰ Din 1951 intră în Securitate.

Scrierea lui relatează activitatea sa în cadrul Securității, prezentarea diverselor cazuri pe care le-a rezolvat, precum și evidențierea atât a aspectelor pozitive, cât și negative ale sistemului comunist român: „Vinovăția principală a multora dintre cei deținuți în aceste condiții o constituia «Activitatea represivă împotriva mișcării revoluționare și a clasei muncitoare din România.» Studiindu-se posibilitatea judecării celor ce se făceau vinovați de asemenea fapte s-a constatat că articolele existente la acea oră în Codul Penal nu incriminau o asemenea activitate, deci se impunea crearea unui text de lege adevărat.

De aceea s-a format o comisie (...) care (...) a elaborat un text de lege corespunzător acestei necesități (...).

Anchetarea și judecarea acestor deținuți, pe baza articolului amintit, au confirmat faptul că unii dintre ei, prin activitatea lor trecută, nu se făceau pasibili de pedeapsă, fiind puși în libertate după o deținere ilegală de 4-5 ani.”²¹

Deși redă și aspectele negative ale Securității, fostul general consideră activitatea acestei instituții utilă și deschisă perfecționării, ceea ce confirmă devotamentul lui față de Partid și ideile lui. De asemenea, el se vede un vizionar care a încercat să impună o serie de măsuri menite să sporească activitatea și utilitatea Securității.

Relatarea lui Evghenie Tănase este formală, precum un Curriculum vitae în care-și descrie activitatea profesională din cadrul aparatului Securității. Scrierea este impersonală, sobră, ordonată, privirea retrospectivă este unilaterală și uneori, caracterul obiectiv propus al acestei

¹⁸ Idem, p. 157

¹⁹ Idem, p. 158

²⁰ Idem, pp. 168-170

²¹ Idem, p. 175

lucrări, primește un iz subiectiv și justificativ. Fostul general își privește activitatea cu un ochi indulgent, neregretând nicio decizie, având o atitudine senină, considerându-se un exemplu pentru generațiile următoare. Totuși, autorul nu poate rezista tentației de a aminti unele reacții nepotrivite ale anumitor reprezentanți ai regimului comunist, ceea ce a dus la hotărârea Securității de a nu folosi textul său ca ghid al tinerilor securiști: „apreciem că lucrarea, în această formă, nu ajută la instruirea și educarea ofițerilor și ca atare nu este oportună multiplicarea și difuzarea ei.”²²

Mărturiile celor doi reprezentanți ai sistemului comunist (Ioan Chertiție și Evghenie Tănase) prezintă două viziuni diferite, una de acuzare, cealaltă de admirare a sistemului politic comunist. Prin intermediul acestor scrieri lectorul pătrunde atât în mizeria celulelor în care tortura reprezintă meniul zilei, cât și în birourile luxoase ale mai-marilor Partidului care decid de la distanță dacă un deținut politic este eliberat, condamnat la moarte sau putrezește în închisoare, fără a-și păta ei mâinile cu sângele unui om. Cele două puncte de vedere analizate mai sus pot reprezenta un imbold pentru ceilalți reprezentanți ai comunismului de a-și mărturisi public ororile săvârșite, de a se scuza sau acuza, de a recunoaște tot cu curaj, fără nicio omitere.

Bibliografie:

Chertiție, Ioan, *Am fost torționar. Confesiunile unui gardian*, Editura Ștefan, București, 2011, ediția a III-a

(Tănase, Evghenie), *Pseudomemoriile unui general de Securitate*, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Editura Humanitas, București, 2007, Documente selectate și editate, studii introductive și note de Cristina Anisescu și Silviu B. Moldovan

Morand, Bernadette, *Les écrits des prisonniers politiques*, Presses Universitaires de France, 1976

Muraru, Andrei (coord.), *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, Editura Polirom, 2008

Cesereanu, Ruxandra, *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*, Editura Polirom, Iași, 2005

²²Pseudomemoriile unui general de Securitate, Editura Humanitas, București, 2007, p. 152